

УДК 343.2:159.9

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7\(35\)-103-116](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-7(35)-103-116)

Павлова Тетяна Олександрівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, тел.:(050) 978-43-60, <https://orcid.org/0000-0002-2558-823X>

Стукаленко Віктор Авксентійович кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, магістр психології, схема-терапевт, Придунайська філія Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Клушина, 3а, м. Ізмаїл, тел.:(093) 615-23-63, <https://orcid.org/0009-0003-2035-4180>

КОНФЛІКТ У ПРАВОВОМУ ТА ПСИХОЛОЧНОМУ ВИМІРАХ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню правової та психологічної складових конфлікту. Конфлікт – це соціальне явище, яке пов'язано з розбіжністю інтересів, цілей, завдань, позицій, думок, поглядів тощо. Конфлікти глибоко переживаються, проходять певні етапи розвитку та вирішення. Вивченням конфлікту займаються різні соціальні науки, які досліджують зіткнення, проблемне функціонування особи, людського суспільства, природи та взаємодії людини та природи. У теорії конфліктології та психології виділяють різні рівні конфліктів, а саме конфлікт особистості, конфлікт між двома людьми, всередині колективу, між керівником та підлеглими, між етносами (міжнаціональний конфлікт), між релігіями, між країнами, соціальними системами, політичний, економічний тощо. Більшість соціологів вважають, що конфлікт є невід'ємною частиною буття, головним двигуном суспільного розвитку, конфлікт є нормою відносин між людьми. Встановлено, що важливою ознакою конфлікту є те, що він є соціальним явищем, яке розвивається за законами психології та доволі часто набуває ознак правового конфлікту (спору).

Зроблено висновок, що ознаками правового конфлікту є: переходить у юридичну площину та має юридичні наслідки; протиріччя досягає свого найвищого рівня та залишається нерозв'язаним; порушує чи перешкоджає у реалізації суб'єктивних інтересів; має деструктивний характер і може стати кризою для відносин; до певної міри є позитивним, оскільки сприяє розвитку суспільних відносин. Зараз людство знаходиться перед розумінням необхідності особистісних змін, формуванні людини нового зразка, людини, яка живе за законами Всесвіту, поводить усвідомлено, толерантно та здатна

до самоконтролю та самообмежень. Спроба уникнути конфлікту – це небажання його вирішувати, а повна безконфліктність – це відсутність розвитку. Для вирішення конфлікту необхідно побачити, що об'єднує та розділяє сторони конфлікту, навчитися бачити в ньому не тільки руйнівну складову, а й певні позитивні складові, коли це вдається, тоді знаходиться шлях до вирішення конфлікту, а тому вичерпним є і предмет конфлікту, який вже не перейде у правову площину.

Ключові слова: конфлікт, домашнє насильство, кримінальне правопорушення, кримінальний проступок, злочин, медіація, сторони медіації, альтернативні способи вирішення конфліктів (спорів), правове регулювання конфлікту (спору), учасники судового процесу, захист прав особи, міжнародні стандарти

Pavlova Tetiana Oleksandrivna Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics, Odesa I. I. Mechnikov National University, Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, tel.: (050) 978-43-60, <https://orcid.org/0000-0002-2558-823X>

Stukalenko Viktor Avksentiiovych Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law, Master of Psychology, scheme therapist, The Pre-Danube branch of the Private Joint Stock Company "Higher education institution "The Interregional Academy of Personnel Management", St. Klushina, 3a, Izmail, tel.: (093) 615-23-63, <https://orcid.org/0009-0003-2035-4180>

CONFLICT IN LEGAL AND PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS

Abstract. The article is devoted to examining the legal and psychological components of the conflict. Conflict is a social phenomenon that is associated with a divergence of interests, goals, objectives, positions, opinions, views etc. Conflicts are deeply felt and go through certain stages of development and resolution. Conflict is studied by various social sciences that investigate clashes, problematic functioning of the individual, human society, nature, and human-nature interaction. In the theory of conflictology and psychology, there are different levels of conflict, namely, personal conflict, conflict between two people, within a team, between a manager and subordinates, between ethnic groups (interethnic conflict), between religions, between countries, social systems, political, economic etc. Most sociologists believe that conflict is an integral part of life, the main engine of social development, and that conflict is a norm of relations between people. It has been established that an important feature of conflict is that it is a social phenomenon that develops according to the laws of psychology and quite often acquires the characteristics of a legal conflict (dispute)

It has been concluded that the indicators of a legal conflict include: transitioning into the legal domain and having legal consequences; the contradiction reaches its highest level and remains unresolved; it violates or obstructs the realization of subjective interests; it has a destructive nature and can become a crisis for relationships; to a certain extent, it is positive as it contributes to the development of social relations. Currently, humanity stands before the understanding of the necessity for personal changes, the formation of a new type of person, one who lives according to the laws of the Universe, behaves consciously, tolerantly, and is capable of self-control and self-restraint. An attempt to avoid conflict is a reluctance to resolve it, and complete absence of conflict means lack of development. To resolve a conflict, it is necessary to see what unites and divides the conflicting parties, to learn to see not only the destructive elements but also certain positive aspects. When this is achieved, a path to conflict resolution is found, and the subject of the conflict is exhausted, preventing it from escalating into a legal dispute.

Keywords: conflict, domestic violence, criminal offence, minor crimes, crimes, mediation, mediation parties, alternative dispute resolution (ADR), legal regulation of conflict (dispute), participants to the court process, protection of human rights, international standards

Постановка проблеми. Конфлікт – це соціальне явище, яке пов’язано з розбіжністю інтересів, цілей, завдань, позицій, думок, поглядів тощо. Конфлікти глибоко переживаються, проходять певні етапи розвитку та вирішення. Вивченням конфлікту займаються різні соціальні науки, які досліджують зіткнення, проблемне функціонування особи, людського суспільства, природи та взаємодії людини та природи. У теорії конфліктології та психології виділяють різні рівні конфліктів, а саме конфлікт особистості, конфлікт між двома людьми, всередині колективу, між керівником та підлеглими, між етносами (міжнаціональний конфлікт), між релігіями, між країнами, соціальними системами, політичний, економічний тощо. Більшість соціологів вважають, що конфлікт є невід’ємною частиною буття, головним двигуном суспільного розвитку, конфлікт є нормою відносин між людьми. Важливою ознакою конфлікту є те, що він є соціальним явищем, яке розвивається за законами психології та доволі часто набуває ознак правового конфлікту (спору).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над дослідженням змісту правового конфлікту та способів (форм) його вирішення працювала значна кількість науковців та практиків, серед яких С. Бобровник, Я. Божина, І. Гопанюк, О. Джужа, В. Жеребін, О. Колич, Л. Махова, І. Настасяк, Ю. Пісна, А. Прилуцька, В. Прущак, Ю. Сесюк, Ю. Тихомиров, Т. Шинкар тощо. Проте постійна динаміка суспільних відносин зумовлює потребу подальшого вивчення юридичної складової конфлікту та способів (форм) його вирішення.

Дослідженням конфлікту як психологічного феномену займалися: Т. Березянко, С. Білоус, Л. Долинська, Г. Клімова, Л. Матяш-Заяц, І. Мартинюк, С. Лисенко, О. Чеберяк тощо.

Метою статті є дослідити поняття, види та технологію вирішення конфліктів через психологічну та юридичну складові.

Виклад основного матеріалу. Конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) визначається в психології як відсутність згоди між двома або більше сторонами. Конфлікт є об'єктивно притаманним суспільним явищем, оскільки інтереси учасників суспільних відносин є доволі різноманітними та багатовекторними, що стає основою прояву конфліктів у всіх сферах життя суспільства. Тобто конфлікт виникає, коли ми стикаємося з різноманітністю проявів, багатогранністю іншої людини. Конфлікти неминучі, в деяких випадках вони є показником розвитку та результатом відстоювання власних кордонів. Але його інтенсивність та форми прояву відрізняється, тому й способи (форми) їх вирішення також можуть бути різними, а саме від звернення до психолога, медіатора, до звернення до суду. Юристів та психологів відповідно цікавить психологічна та юридична складові конфлікту, оскільки саме люди, як активні учасники суспільних відносин, які згодом можуть перерости у правовідносини, є учасниками будь-яких соціальних конфліктів. Зміст терміну «конфлікт» досліджується вченими в межах різних соціальних наук.

Оскільки конфлікти завжди пов'язані з зіткненням інтересів та поглядів людей, в їх зародженні, розвитку і вирішенні величезну роль відіграє психологічна складова. Розглянемо структуру, види конфліктів та техніку їх вирішення.

У процесі суспільної взаємодії важливо розпізнавати конфлікти та вміти їх відрізнити від інших схожих явищ. У конфліктах, як правило, обов'язково існує напруження між його суб'єктами та взаємне виключення інтересів (або надмірні очікування, які не реалізуються, при особистісному конфлікті).

Основними структурними елементами психологічної складової конфлікту є: 1) сторони (суб'єкти) конфлікту; 2) умови перебігу конфлікту; 3) образи конфліктної ситуації (предмет конфлікту); 4) стилі (тактики) поведінки в конфлікті; 5) завершення конфлікту. На думку Н. Ковалко, «Під структурою конфлікту розуміють сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених елементів, які характеризують його як явище соціального життя та забезпечують його цілісність. Кожен конфлікт складається з об'єктивних і суб'єктивних складових», тобто елементів [1, с. 20].

Розглянемо докладніше вказані елементи.

1. Сторони (суб'єкти, учасники) конфлікту – це учасники конфліктної взаємодії, які можуть бути представлені як окремим індивідом, так і групою чи соціальною структурою. Учасників конфлікту зазвичай називають залежно

від їхніх рольових позицій, у межах яких здійснюється їхня взаємодія у певній ситуації, наприклад, керівник – підлеглий, чоловік – дружина, батьки – діти, вчителі – учні тощо. З точки зору виникнення та розвитку конфлікту важливими є інтереси учасників конфлікту, їхні цілі, соціокультурні та індивідуально-психологічні особливості.

2. Під умовами явища зазвичай розуміють обставини або фактори, які визначають характеристики цього явища та можливості його виникнення. Умови конфлікту, які належать до його структурних характеристик, поділяють на умови виникнення та умови перебігу. Умовами виникнення конфлікту є наявність у суб'єктів соціальної взаємодії протилежно спрямованих мотивів і суджень, а також стан протиставлення між ними.

Головними умовами перебігу конфлікту є: просторові (сфера та чинники виникнення конфлікту, конкретні форми прояву конфлікту та його результати, засоби та дії, до яких вдаються учасники конфлікту); часові (тривалість та повторюваність конфлікту, тривалість участі у конфлікті кожної з його сторін, часові характеристики кожного етапу розвитку конфлікту); соціально-психологічні (особливості психоемоційного стану особи, що знаходиться у внутрішньому конфлікті з собою, особливості психологічного клімату у групі, тип та рівень спілкування, міра конфронтації та особливості психологічних станів учасників конфлікту, діапазон та рівень втягнутості у суперечність інтересів різних соціальних груп тощо).

3. Предмет конфлікту – це те, з приводу чого виникла конфліктна ситуація. Зазвичай предмет конфлікту пов'язаний із цілями конфліктних сторін, однак не всі цілі учасників конфлікту можуть бути пов'язані з предметом конфлікту. Образ конфлікту – це сприйняття предмета конфлікту його учасниками та відображення його в їхній свідомості. Образи конфліктної ситуації ще називають своєрідними ідеальними картами ситуації. Вони складаються, як вважає Л. Долинська, з таких елементів: уявлення учасників конфлікту про себе, свої потреби, можливості, цілі, цінності тощо; уявлення учасників конфлікту про протилежну сторону (про потреби, можливості, цілі, цінності інших учасників конфлікту); уявлення учасників конфлікту про середовище та умови перебігу конфлікту). Психологічний аналіз образів конфліктної ситуації є важливим, тому що саме образ конфліктної ситуації, а не сама собою реальність конфліктної суперечності, безпосередньо визначає конфліктну поведінку особистості, її реакції та переживання; існує реальний та ефективний засіб розв'язання конфліктів через зміну образу конфліктної ситуації, що стає можливим шляхом зовнішнього впливу на учасників конфлікту.

4. Стиль (тактики) поведінки в конфлікті. До основних стилів поведінки у конфлікті відносять наступні: раціональне переконання – використання фактів та логіки для підтвердження власної позиції і переконання протилежної сторони у конфлікті; тиск – вимога, наказ, погрози; апеляція до влади, санкції –

використання покарань та винагород; дружнє звертання – створення у протилежної сторони уявлення про наявність у неї привабливих якостей, про те, що її позиція, погляди, пропозиції заслуговують поваги; коаліційна – прохання про підтримку, союз; укладання угод – взаємний обмін благами, обіцянками; маніпулятивна – застосування прийомів введення учасників у стан хвилювання, заплутаності тощо; загроза – деструктивна та недоброчлива тактика, яка може бути використана у разі неготовності чи нездатності однієї із сторін поступатися далі від зазначеної межі тощо.

5. Завершення конфлікту. У конфліктології виділяють наступні види завершення конфлікту: повне або часткове підкорення іншої сторони конфлікту; компроміс; переривання конфліктних дій; інтеграція та розв'язання конфлікту. Для пізнання психологічної природи конфлікту слід визначити його рівень та стан ресурсності учасників, оскільки саме від цих складових залежить структура, інтенсивність та етапи вирішення конфлікту.

Психолог С. Білоус, з урахуванням суб'єкта, поділяє конфлікти на наступні види: 1. Особистісний конфлікт. 2. Міжособистісний конфлікт. 3. Груповий конфлікт. 4. Конфлікт із зовнішнім середовищем.

Одним із основних видів конфліктів є *особистісний конфлікт*, який виникає всередині самої особистості як результат: тривалих переживань; невдоволення собою; ненависті; почуття безсилля, депресії; байдужості одних і цинізму інших; відсутності почуття впевненості, безвиході; злості, образ, ревності, заздрості, страху; нерозділеного кохання, розриву любовних відносин; невміння адаптуватися до швидкозмінних обставин тощо.

1. Особистісний конфлікт.

На цьому рівні конфлікт виникає через те, що очікування людини не здійснилися та вона не отримала те, без чого вона не уявляє своє життя (грошей, машини, дачі, посади, коханого тощо). Особа виривається із потоку життя на тривалий період. Причина в тому, що людина залежить від своїх бажань, залипає в них, через що не отримує бажаного, глибоко переживає та все це призводить до проблем. Виникає синдром очікування, що й призводить у кінцевому підсумку до внутрішнього конфлікту.

Складнощі починаються тоді, коли ми не чуємо власного внутрішнього голосу, своєї душі. Цей стан пов'язаний із бажання жити розумом та все контролювати. Якщо людина не звертається до фахівця та продовжує тривалий час знаходитися у стані особистісного конфлікту, це може призвести до депресії, хвороб, алкоголізму, прийняття наркотиків тощо. Крайньою формою цього виду конфлікту є аутоагресія, яка може завершитися суїцидом або вчиненням кримінального правопорушення, оскільки внутрішній біль людини, який її наповнює, стає таким нестерпним, що більше не може знаходитися всередині неї, цей біль потребує свого виходу, який і відбувається або через позбавлення себе життя, або через вчинення тяжких та особливо

тяжких злочинів, які доволі часто пов'язані із застосуванням різних форм насильства до близьких людей, тоді мова йде про домашнє насильство, або застосовується до усіх інших оточуючих людей. Так, згідно з п. 3 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VI, формами домашнього насильства є: фізичне, сексуальне, психологічне, економічне насильство [2]. Згідно зі ст. 126-1 Кримінального кодексу України, вчинення домашнього насильства вважається злочином. Причиною вчинення будь-яких насильницьких дії є, перш за все, не любов людини до себе, не прийняття себе як особистості та як наслідок нездатність сприймати та екологічно ставитися до інших людей.

Що з цим робити? Необхідно усвідомити себе як частину Всесвіту, зрозуміти, хто я, підвищувати власну внутрішню самооцінку через любов і повагу до себе. Людина має навчитися керувати усіма подіями у власному житті через розкриття внутрішніх механізмів, через керування власною природою почуттів, емоцій, думок, вчинків.

2. *Міжособистісний конфлікт* породжується внутрішнім конфліктом (що всередині, та ззовні).

Він виникає між двома індивідами, які перебувають у суперечності між собою, і полягає в наступному: невмінні побудувати стосунки з іншими людьми, наприклад, у родині – з чоловіком (жінкою або дітьми), на роботі з колегою (або колегами), з друзями, з сусідом тощо; це зіткнення з людиною, яка має протилежну точку зору; це не бажання йти на компроміс, домовлятися, зрозуміти точку зору іншої людини тощо.

Вирішити конфліктні ситуації не дозволяють принципи, переконання у власній правоті, ідеологія, політичні та економічні погляди тощо. Людина чекає, щоб інша сторона визнала свою помилку, неправоту, зробила першою крок до зміни ситуації тощо. Така людина не відчуває потреби змінюватись та вважає себе завжди правою.

3. *Груповий конфлікт.*

Полягає у протиставленні груп, що мають різні інтереси, цілі. В одному колективі може бути одне або більше угруповань, які ворогують між собою (група – від трьох і більше осіб). Це найпоширеніший конфлікт, оскільки лідери цих груп намагаються залучити себе прихильників і посилити конфлікт за своєю природою а це може привести це до знищення (загибелі) самої організації загалом. За цією схемою сьогодні відбувається взаємодія між державами. Спроба вирішити зростаючий конфлікт військовими, політичними та економічними заходами насправді не є рішенням, оскільки заганяє країну-агресора в глухий кут, і накопичує вибухонебезпечний потенціал.

4. *Конфлікт із зовнішнім середовищем.*

Вказаний вид конфлікту виникає, коли люди зазнають тиску з боку адміністративних структур (начальник-підлеглі), з боку економічних норм (податкові структури та установи), політичної влади (уряд та народ) тощо.

Важливою частиною виниклого конфлікту є необхідність його вирішення. Психолог С. Білоус пропонує наступну *технологію вирішення конфлікту*.

1. Прийняти будь-яку ситуацію, що травмує, як ту, що надана для розвитку. Багато хто вважає, що вони завжди мають рацію і шукають причини своїх неприємностей в інших, у зовнішньому середовищі, втрачаючи при цьому енергію. Вважають, що хтось має піти на поступки, визнати свою провину або вважають, що це Божа кара чи звинувачують себе.

2. Бажання вирішити конфлікт.

3. Заспокоїтися через досягнення нейтрального стану (концентрація на вказівному пальці правої руки, техніка заземлення тощо); прокачати енергетичні потоки – червоний (вгору) – сріблясто-білий (до низу); дихальні практики; прогулянки на природі; плавання; дивитися на вогонь; лазня, сауна тощо.

4. Бажано оцінити, проаналізувати ситуацію хоча б через 3 години. Тоді ситуація не заходить глибоко у підсвідомість і не руйнує людину. Нам стає легко та вільно, і ми можемо аналізувати ситуацію, зрозуміти – чому вона виникла. Аналіз ситуації варто починати завжди із себе. Не слід приймати рішення у стані роздратування, гніву чи протесту, воно завжди буде помилковим (закривається інформаційний канал).

4. Прийняти інтереси кожної із сторін, прийняти право кожного на будь-який вибір – це високий рівень духовності. Потрібно домовлятися, йти на компроміс, не приймати жодних жорстких методів, фізичного чи морального насильства.

5. Взаємна зацікавленість у подоланні протиріч.

6. Вивчити проблему, встановити точну причину. Усвідомити свої помилки, не впадати в стан засмучення і не почуватися винним. Ми йдемо життям як учні, і в процесі навчання помилки є невід'ємною складовою. «Не помиляється той, хто нічого не робить». Коли ми свідомо робимо аналіз ситуації, згодом ситуація вирішується.

7. Не боятися нового. Схема «Проблема – конфлікт – труднощі» – це і є завдання, вирішивши яке ми піднімаємося вгору сходинкою на шляху свого розвитку. Якщо є завдання, то є і рішення.

8. Завдання вирішувати поетапно.

9. Спільний пошук шляхів вирішення задачі з використанням діалогу, переговорів, за необхідності залучити до допомоги третю сторону, наприклад, психолога, медіатора тощо.

10. Завдання має вирішитись сприятливо для всіх сторін.

Розібравши психологічну складову конфлікту та технологію його вирішення, визначимо зміст термінів «соціальний конфлікт» та «правовий конфлікт».

У чинному законодавстві України термін «конфлікт» застосовується, наприклад, у трудових відносинах, у антикорупційному законодавстві, а саме

Законі України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII через використання концепції конфлікту інтересів. Водночас, законодавство України не закріплює категорії «юридичний конфлікт» або «правовий конфлікт», а застосовує такі терміни як «кримінальний проступок», «злочин», «правопорушення», «кримінальне правопорушення», «спір» (цивільний, господарський, публічно-правовий), які за своєю суттю є формами юридичних конфліктів.

Перш ніж перейти до розгляду змістовної характеристики правового конфлікту, розглянемо що є соціальним конфліктом.

О. Джужа під соціальним конфліктом розуміє «найрізноманітніші форми протидії суб'єктів суспільних відносин стосовно перерозподілу або збереження системи споживання життєво важливих ресурсів. Під ресурсами розуміють матеріальні та духовні цінності, зокрема й самі форми відносин і систему соціальних позицій тощо» [3, с. 134].

Г. Клімова вважає, що «соціальний конфлікт – це крайній випадок загострення соціальних протиріч, що виявляється в зіткненні різних соціальних спільностей – класів, націй, держав, соціальних груп, соціальних інститутів тощо, які зумовлені протилежністю чи суттєвими відмінностями їх інтересів, цілей, тенденцій розвитку» [4].

О. Колич та Ю. Сесюк вважають, що «якщо хоча б один із суб'єктів взаємодії обирає такі форми протидії, які врегульовані чинним законодавством, а результатом взаємодії є певні юридичні наслідки, такий конфлікт набуває ознак правового» [5, с. 56]. Автори вважають, що «Правовий конфлікт є найцивілізованішою формою вирішення соціальних протиріч, оскільки для нього встановлена чітка та логічно аргументована процедура. Вирішення правового конфлікту санкціоноване та формалізоване внутрішнім законодавством або міжнародним правом» [5, с. 56].

Г. Клімова зазначає, що «юридичний конфлікт – це суперечність не між правовими нормами, актами та інститутами, а між людьми у зв'язку із застосуванням, порушенням чи тлумаченням правових норм. Конфлікт відбувається не між текстами актів, а між людьми; або ж конфлікт може бути породжений суперечностями між нормою права і правозастосовною практикою [6, с. 103]. Автора пише, що «дослідження юридичного конфлікту дає можливість визначити найкоротші та найбільш ефективні методи його врегулювання. Юридичний конфлікт у його «чистому» вигляді – це конфлікт між суб'єктами права з приводу застосування, порушення або тлумачення правових норм» [6, с. 103].

Н. Бортник та Ю. Галаз пишуть, що «юридичним конфліктом слід визнавати будь-який конфлікт, в якому спір так чи інакше пов'язаний з правовими відносинами сторін (їх юридично значущими діями або станами) і, відповідно, суб'єкти або мотивація їх поведінки, або об'єкт конфлікту мають

правові ознаки, а конфлікт тягне юридичні наслідки» [7, с. 269]. Необхідно зазначити, що суспільні відносини регулюватися ще й моральними, етичними чи релігійними нормами і тому в такому разі правовий (юридичний) спір буде відсутнім. Отже, слід зазначити, що кожний правовий конфлікт є соціальним, але не кожний соціальний конфлікт стає правовим, тобто вирішується за допомогою юридичних форм на підставі нормативно-правових актів.

Іншим питанням, що виникає, є співвідношення понять «конфлікт» та «спір». Як зазначає О. Грибок, спір за своєю природою завжди є конфліктом, протистоянням мотивів, інтересів, позицій, а конфлікт не завжди є спором. Конфлікт розглядають як початковий етап, передумову спору, адже конфлікт може перерости в спір. Тобто, правовий спір – це гостріша, розвиненіша форма правового конфлікту, для вирішення якого необхідним є звернення до третьої сторони, яка виконує роль арбітра» [8, с. 55].

Юридична енциклопедія визначає правовий спір як юридичний конфлікт між учасниками правовідносин, у якому кожен з учасників правовідносин захищає свої суб'єктивні права. Адвокат Я. Божина вважає, що «Правові спори виникають внаслідок порушення суб'єктивних прав у результаті протиправних дій, а також у разі невизнання або оспорювання суб'єктивних прав. В основі спору лежить криза взаємовідносин, тобто непогодження, протилежність або порушення права у зв'язку із захистом свого суб'єктивного інтересу. Одна із сторін спору повинна захищати своє право або інтерес у спосіб, який вважає для себе у відповідній ситуації найбільш результативним. Конфлікт, трансформований у правовий спір, ставить питання щодо порушення права та його встановлення, припинення або зміни правовідносин, примушення виконати ту чи іншу дію, яка направлена на відновлення порушеного права або визнання права особи» [9, с. 22].

Юридичними способами (формами) вирішення правових конфліктів є: судовий, позасудовий та альтернативні способи. Якщо судовий спосіб вирішення або врегулювання конфлікту є традиційним, то позасудовий та альтернативні способи вирішення конфліктів (спорів) є більш зручними та економними способами, оскільки розвантажують судову систему та економлять матеріальні та моральні ресурси учасників конфлікту. Залежно від сфери юрисдикції правосуддя здійснюється в межах кримінального, адміністративного, цивільного, господарського процесів. Позасудовий спосіб вирішення конфлікту здійснюється в межах публічного управління тощо та регламентований Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. № 2073-ІХ.

Під альтернативним вирішенням спорів у вузькому значенні, на думку Т. Цувіної, слід розуміти «систему неформальних позасудових процедур, спрямованих на вирішення або врегулювання спорів (конфліктів) без залучення державних юрисдикційних органів, що існують як альтернатива

судовій формі захисту. У широкому розумінні до способів АВС слід включати також і процедури, які інтегровані в судове провадження, однак вважаються альтернативою загальному порядку вирішення спорів у суді» [1, с. 84-85].

Згідно з п. 4 ст. 1 Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. № 1875-ІХ (далі – Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-ІХ), «медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [10]. Прийняттю Закону України від 16.11.2021 р. № 1875-ІХ передувало дослідження існуючих міжнародних стандартів у вказаній сфері, а саме Європейського кодексу поведінки для медіаторів від 02.06.2004 р., Директиви Європейського парламенту та Ради № 2008/52/ЄС від 21.05.2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах» тощо.

Статтею 3 Закону України від 16.11.2021 р. № 1875-ІХ визначено сферу його дії, а саме: «суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)» [10]. Медіація охоплює всі стадії конфлікту (спору) між сторонами, а також всі види порушень їх прав, для врегулювання яких існує практична необхідність втручання третьої незалежної сторони. Медіація також застосовується з метою запобігання виникненню конфлікту (спору) у майбутньому. Медіація – це процедура позасудова, неформальна, гнучка, завдання якої – створити умови для сторін, які сприятимуть порозумінню та задоволенню інтересів один одного. «Медіатор не виступає захисником інтересів, оскільки він є неупередженою, незалежною від жодної зі сторін, нейтральною стороною, яка допомагає в спілкуванні та порозумінні, у самостійному вирішенні спору сторонами. Тобто спілкування сторін ґрунтується не на змагальності та прагненні довести свою правоту та міру справедливості, а на конструктивному спілкуванні з метою пошуку взаємовигідного рішення задовольнити свої інтереси» [9, с. 22].

Як пише Т. Шинкар, «змагальне вирішення спорів за допомогою правосуддя нерідко сприяє загостренню юридичних конфліктів і припиненню загальних відносин сторін» [11, с. 20]. У цьому контексті особливого значення набувають альтернативні способи вирішення спорів, при використанні яких самі сторони за допомогою неупередженого посередника можуть налагодити процес власної комунікації таким чином, щоб варіант вирішення конфліктної ситуації відповідав інтересам кожної з них. До переваг медіації слід віднести: економію часу; економію фінансових ресурсів; неофеційність процедури; конфіденційність; гнучкість та контроль; сталість рішення тощо.

Згідно зі ст. 8 Закону України від 16.11.2021 р. № 1875-IX, «Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації» [10]. Адвокат Я. Божина пропонує «встановлення обов'язковості попередньої спроби врегулювання правового спору через процедуру медіації, що може стати вирішальним для подолання конфлікту між сторонами на рівні емоційних стосунків або усунення інших причин, які призвели до зростання напруги між сторонами і трансформації конфлікту у правовий спір» [9, с. 23]. У цілому погоджуємося з тим, що медіація є ефективним альтернативним способом вирішення конфліктів, але вважаємо, що вона не може бути обов'язковою спробою вирішення конфлікту, оскільки в такому разі порушується один з основних принципів медіації – добровільність, також не вирішеним залишаються питання щодо того, хто має право проводити медіацію: юристи та/або психологи; тривалість процедури; наявність бажання сторін вирішувати конфлікт саме за допомогою процедури медіації тощо.

Висновки. Дослідивши конфлікт у правовому та психологічному вимірах слід зазначити, що конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) визначається в психології як відсутність згоди між двома або більше сторонами. Для пізнання психологічної природи конфлікту слід визначити його рівень та стан ресурсності учасників, оскільки саме від цих складових залежить структура, інтенсивність та етапи вирішення конфлікту. Чинне законодавство України не закріплює категорії «юридичний конфлікт» або «правовий конфлікт», а застосовує такі терміни як «кримінальний проступок», «злочин», «правопорушення», «кримінальне правопорушення», «спір» (цивільний, господарський, публічно-правовий), які за своєю суттю є формами юридичних конфліктів. Науковці до основних ознак правового конфлікту (спору) відносять наступні: переходить у юридичну площину та має юридичні наслідки; протиріччя досягає свого найвищого рівня та залишається нерозв'язаним; порушує чи перешкоджає у реалізації суб'єктивних інтересів; має деструктивний характер і може стати кризою для відносин; до певної міри є позитивним, оскільки сприяє розвитку суспільних відносин. Зараз людство знаходиться перед розумінням необхідності особистісних змін, формуванні людини нового зразка, людини, яка живе за законами Всесвіту, поводить себе усвідомлено, толерантно та здатна до самоконтролю та самообмежень. Спроба уникнути конфлікту – це небажання його вирішувати, а повна безконфліктність – це відсутність розвитку. Для вирішення конфлікту необхідно побачити, що об'єднує та розділяє сторони конфлікту, навчитися бачити в ньому не тільки руйнівну складову, а й певні позитивні складові, коли це вдається, тоді знаходиться шлях до вирішення конфлікту, а тому вичерпним є і предмет конфлікту, який вже не перейде у правову площину. Слід визнати, що у спорі істина не народжується, а народжується та загострюється конфлікт та конфронтація, які можуть тривати роками.

Література:

1. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Соціологія права: навч посіб. О. М. Джужа, І. Г. Кириченко, В. С. Ковальський, С. М. Корецький та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2004. 288 с.
4. Клімова Г. П. Щодо питання про зміст соціального конфлікту. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2008. Вип.16. С. 96-103. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3102/1/Klimova_96.pdf
5. Колич О., Сесюк Ю. Поняття та ознаки юридичного конфлікту: соціологічно-правовий аналіз. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2020. Т. 7. № 1. С. 54-60.
6. Клімова Г. Юридичний конфлікт: причини і сутність. Вісник Академії правових наук. 2002. № 1(28). С. 99-105.
7. Бортник Н. П., Галаз Ю. А. Правовий конфлікт як підстава виникнення публічно-правового спору в адміністративному судочинстві. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2021. № 29. С. 267-272.
8. Грибок І. О. Поняття, структура та зміст інституту адміністративного оскарження. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2003. № 9. С. 53-61.
9. Божина Я. В. Правова природа медіації та принцип її добровільності. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 11. С. 20-23. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/1.pdf
10. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>
11. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2018. 22 с.

References:

1. Bilyk, T. (Eds.). (2019). *Mediatsiia u profesiinii diialnosti yurysta* [Mediation in the professional activity of a lawyer]. Odessa : Ekolohiia [in Ukrainian].
2. *Pro zapobihannia ta protydiiu domashnomu nasylstvu: Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 r. № 2229-VIII* [On preventing and combating domestic violence: Law of Ukraine from 07 December 2017]. Data onovlennia: 31.12.2023 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].
3. Dzhuzha, O. M. (Eds.). (2004). *Sotsiologhiia prava* [Sociology]. K.: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. Klimova, H.P. (2008). *Shchodo pytannia pro zmist sotsialnoho konfliktu* [On the question of the content of social conflict]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia – State building and local self-government*, 16, 96-103 [in Ukrainian]. Retrieved from: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3102/1/Klimova_96.pdf
5. Kolych, O., & Sesiuk, Yu. (2020). *Poniattia ta oznaky yurydychnoho konfliktu: sotsiologichno-pravovyi analiz* [The Concept and Signs of Legal Conflict: Sociological and Legal Analysis]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seria: «Iurydychni nauky» – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: «Legal Sciences»*, T. 7, 1, 54-60 [in Ukrainian].

6. Klimova, H. (2002). Yurydychnyi konflikt: prychny i sutnist [Legal conflict: causes and essence]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk – Bulletin of the Academy of Legal Sciences*, 1(28), 99-105 [in Ukrainian].

7. Bortnyk, N. P., & Halaz, Yu. A. (2021). Pravovy konflikt yak pidstava vynyknennia publichno-pravovoho sporu v administratyvnomu sudochynstvi [Legal conflict as a ground for a public law dispute in administrative proceedings]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava – Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, 29, 267-272 [in Ukrainian].

8. Hrybok, I.O. (2003). Poniattia, struktura ta zmist instytutu administratyvnoho oskarzhennia [Concept, structure and content of the institution of administrative appeal]. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy – Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*, 9, 53-61 [in Ukrainian].

9. Bozhyna, Ya. V. (2023). Pravova pryroda mediatsii ta pryntsyp yii dobrovilnosti. [Concept, structure and content of the institution of administrative appeal]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 11, 20-23 [in Ukrainian].

10. Pro mediatsiiu: Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 r. № 1875-IX [About mediation: Law of Ukraine from 16 November 2021]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text> [in Ukrainian].

11. Shynkar, T.I. (2018). Zastosuvannia mediatsii v administratyvnomu sudochynstvi: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid [Application of Mediation in Administrative Proceedings: Domestic and Foreign Experience]. Extended abstract of candidate's thesis. Lviv: Nats. un-t «Lvivska politekhnika» [in Ukrainian].